

GENEZE A PRŮBĚH TŘINÁCTILETÉ VÁLKY (1454–1466)

Války řádu s Polskem a litevským velkoknížetem Zikmundem Kejstutovičem (1431–1435)

Uzavření míru v Meľnu (1422) mělo pozitivní vliv na rozvoj hospodářských vztahů na prusko-polském pohraničí – vybudování nového města naproti Toruně (Nová Nieszawa, resp. Dybov nad Vislou). Řád však nerezignoval ze záměru rozbit Polsko-litevskou unii a získat zpět mocenskou převahu v Pobaltí.

Řád proto podpořil korunovační snahy litevského knížete Vitolda, v čemž ho veřejně podporoval Zikmund Lucemburský (1430). V lednu 1429 na setkání panovníků v Lucku (Zikmund Lucemburský, Vladislav II. Jagello, Vitold Litevský) nabídl Zikmund Vitoldovi královskou korunu a povýšení litevského knížectví na království.

Po smrti Vitolda (27.10.1430) souhlasil král Vladislav II. Jagello s tím, že jeho bratr Švidrigello byl zvolen jako velký kníže na Litvě (avšak bez souhlasu polské šlechty, což bylo proti ustanovení unie v Horodle 1413). Švidrigello hledal spojence jak u velmistra tak u Zikmunda Lucemburského, který mu rovněž nabídl královskou korunu.

19.4.1431 (Skirstymon; Christmemel) bylo uzavřeno spojenectví mezi Švidrigellem a velmistrem Pavlem z Rusdorfu (velmistrem v letech 1422–1441) (a také livonským mistrem) – vzájemná vojenská pomoc; hranice Prus a Litvy měly být zachovány.

V důsledku tohoto spojenectví vypukla válka s Polskem. Poté, když v červnu 1431 odtáhla zemská hotovost Polského království na Volyň (k hradu Luck) proti rebelujícímu Švidrigelovi, zaútočilo řádové vojsko (zemská hotovost) na Kujavsko a území sousedící s Prusy. Cíl: přinutit Jagella, aby odtáhl z Litvy. Řádové vojsko dobylo Dybov a Inowrocław. Řádové vojsko se však 15.9. stáhlo zpět na Pomoří, když přišla zpráva o uzavření příměří mezi Jagellem a Švidrigellem. Řádové vedení se dokonce obávalo, že z Velkopolska dojde k útoku na pruské území.

Polsko tentokrát vsadilo na diplomacii a propagandu. V únoru 1432 polské poselstvo předložilo papeži Evženovi IV. žalobu na řád, který měl porušit podmínky melneňského míru (1422). Řádový prokurátor zase obviňoval Poláky s nevěrností, protože v jejich řadách bojovaly husitské oddíly.

Řádové vedení se obávalo útoku z polské strany – proto opevňování pohraničních hradů. 15.5.1432 potvrzení spojenectví se Švidrigellem, ruskými knížaty i moldavským vévodou.

17.7.1432 polský král uzavřel žoldnéřskou smlouvu (spojeneckou?) s husitskými oddíly, kterým velel hejtman Jan Čapek z Sán – vojenská pomoc proti řádu.

Ve stejné době (polovina srpna 1432) však došlo k setkání řádových posílů, Švidrigella a Polska. Polská strana však pouze předstírala snahu o dosažení smíru. Ve skutečnosti ji totiž šlo o oslabení pozice Švidrigela tím, že byl podpořen Vitoldův bratr kníže Zikmund Kejstutovič, který získal podporu zejména katolických litevských velmožů. Švidrigelo se musel vzdát velkoknížecího trůnu a odejít na jihovýchodní území knížectví (Švidrigelo byl pravoslavný křesťan). Dva spojenecké bloky:

1. velmistr – Švidrigelo – Zikmund Lucemburský.
2. Vladislav II. Jagello – Zikmund Kejstutovič.

Duben 1433 – vojenský plán velmistra byl zdržen tím, že pruské území (Nová marka, Gdaňské Pomoří) napadly husitské oddíly Jana Čapka ze Sán (spolu s ním táhla velkopolská šlechta, vojvoda poznaňský Sedziwój Ostroróg). V Nové marce husité spálili několik vsí. V červenci a srpnu byl obléhán hrad Chojnice (nebyl dobyt), později se husitské vojsko přesunulo na sever Pomoří (byl dobyt Tzew). Gdaňsk nebyl obléhán a v září se vojsko obrátilo na jih.

Velmistr pod nátlakem uzavřel 12-leté příměří s polskou stranou (15.12.1433). Řád musel zrušit spojenectví se Švidrigellem. Garanty příměří byly zemské stavy (pruské i polské).

Po smrti Vladislava II. Jagella (1.6.1434) se jeho nástupcem stal jeho syn Vladislav III. (Varnenčík), uznal ho i Zikmund Kejstutovič. Švidrigelo byl nadále v kontaktu s livonskou větví řádu a s jeho vojenskou podporou (a jen s tichou podporou velmistra) zaútočil na území Zikmunda Kejstutoviče. Tažení v září 1434 však skončilo nezdarem. Mírové rozhovory mezi velmistrem a Polskem v prosinci 1434 a v dubnu 1435 – bez výsledku (bez dohody). Zikmund Lucemburský naléhal, aby řád neuzavíral s Polskem mír (opozice vůči Jagellovi kvůli jednání s husity). Velmistr nakonec vojensky podpořil livonskou větev řádu a Švidrigela v boji proti Zikmundovi Kejstutovičovi. V Polsku věděli, že pokud bude trvat tento boj (Livonsko se Švidrigelou proti Litvě), velmistr nebude ochoten uzavřít mír s Polskem. Z Polska odtáhla na Litvu jen část vojska (část musela zůstat, kdyby Pavel z Rusdorfu napadl – velmistr totiž vzbuzoval takové zdání – polské území). Bitva u Wilkomierza, lit. Ukmerge (1.9.1435) – litevské vojsko (Zikmund Kejstutovič) jednoznačně porazilo vojsko Švidrigela a livonského mistra (na jejich straně bojoval Zikmund Korybutovič).

Břest-kujavský mír 1435

Velmistr nemohl spoléhat na pomoc Zikmunda Lucemburského, který byl zaměstnán vyjednáváním s husity). Naopak se obával útoku polského vojska. Jednání v Břestu Kujavském. Mírová smlouva 31.12.1435.

Obsah: zrušení všech spojeneckých závazků pruského i livonského řádu vůči Švidrigelovi a uznání vlády Zikmunda Kejstutoviče na Litvě. Řád do budoucna nesměl podporovat žádného litevského knížete, jen toho, který bude se souhlasem Polské koruny zvolen jako velký kníže. Podmínky mírové smlouvy nesmí zpochybnit žádná třetí strana, ani papež nebo císař. Příslušnost území byla potvrzením melnešského míru (1422). Řád měl nadále držet Pomoří, chelmskou a michalovskou zemi. Soudní rozhodnutí papeže z r. 1339 mělo být anulováno.

Mírová smlouva měla být potvrzena všemi pruskými i polskými stavy, které měly přísahat a garantovat její platnost. Přísaha měl být obnovována každých deset let. Při útoku jedné strany na území protivníka poddaní útočné strany nebyli vázání poslušnosti vůči své vrchnosti.

Podmínky mírové smlouvy směřovaly k omezení autonomie řádu v zahraniční politice zejména vůči Litvě a Polsko-litevské unii. Polská strana se musela smířit, že úplná likvidace řádového panství v Pobaltí není v této situaci ještě možná.

Velmistr Pavel z Rusdorfu byl ochoten se podřídit a dodržovat podmínky míru, protože ekonomická a finanční situace Prus nebyla nejlepší. Rovněž potřeboval účinně postupovat proti vnitřní opozici mezi pruskými stavy proti vládě řádu. Velmistr nepodlehł diplomatickému nátlaku Zikmunda Lucemburského a Albrechta Habsburského, aby řád vypověděl mírovou smlouvu z r. 1435.

Vznik Pruského svazu aneb válka pruských stavů o podíl na vládě v Prusích.

Po válce 1409–1411 vrchní vláda řádu byla značně oslabena, zejména ekonomicky. Zaplacení odškodného polské straně bylo nad finanční možnosti řádu. Řádoví úředníci (komtuři) se zadlužovali u svých poddaných (měšťanů) a naopak nebyli ochotni splácet své vlastní dluhy. Když však byl někdo u nich zadlužen, pak z pozice síly (vrchnosti) tvrdě vymáhali zaplacení dluhu.

Řád hospodářsky konkuroval svým poddaným a z pozice vrchnosti si vynucoval monopol na obchod. Řád např. nutil měšťany, aby u něj nakupovali dřevo, vlnu, obilí, slad atd. Na druhou stranu sami řádoví rytíři nakupovali obilí a nedovolovali ho prodávat na volném trhu. Mezinárodní obchod vedený řádovými šafáři (Malbork, Královec) se dostal krize. Klesla

poptávka na sukno v Prusích, které řád importoval ze Západu. Řád je nakupoval na dluh, pak je nemohl prodat a jeho zadlužení vzrostlo.

Daně. Velmistr Michal Kűchmeister dokázal prosadit mimřádnou daň na vojenské účely v roce 1419 a 1421, ale proti tomu protestovalo zejména rytířstvo v Prusích (jejich majetky byly tím rovněž postiženy).

Jak utrpěla prestiž řádu u jeho vlastních poddaných? List toruňského komtura velmistřovi z r. 1420 popisující požár řádové komendy v Toruni. Toruňští měšťaně se seběhli k požárů jako k podívané, ale nepomáhali hasit, a navíc jednotlivcům, kteří chtěli hasit, v tom vehementně bránili.

Řád jako vrchnost směřoval k omezení právních a ekonomických privilegií rytířstva a měšťanstva v Prusích. Řád se snažil omezit politickou autonomii pruských měst. Řádová vrchnost byla nucena vést svou politiku vůči svým poddaným ve zvláštní situaci. Na jedné straně řádové vedení potřebovalo získat podporu alespoň části místních společenských elit z rytířstva a měšťanstva, na druhou stranu vrchnost odmítala jakýkoliv podíl těchto skupin na vládě, jak na centrální tak lokální úrovni (monopol moci řádu).

Velmistr Jindřich z Plavna potřeboval v roce 1412 peníze na zaplacení válečného odškodnění a také žoldnřřů na další válku, proto povolal zemský výbor složený z představitelů pruského rytířstva a měst, kteří ale byli zvoleni velmistřem (lidé loajální vůči řádu). Tento výbor nereprezentoval zájmy pruských stavů.

V letech 1413 a 1414 část pruského rytířstva (zejména z chelmské země) odmítlo vojenskou službu pro řád. Pruské rytířstvo a města intenzivně zápasila o podíl na zahraniční politice řádu na konci 20. let 15. st. Požadovali svolání celozemského pruského sněmu, na němž by byly reprezentovány všechny stavy (řád, duchovenstvo, rytířstvo a měšťanstvo). Většinu žádostí stavů – svolávání sněmů každý rok, kde by se řešily spory mezi stavy a vrchností – velmistr odmítl, ale povolal tajnou radu, která měla reprezentovat rytířstvo a města. Většinou však stavy tam odmítly vyslat zástupce a naopak sami organizovali setkání bez vědomí a svolení vrchnosti (konspirační schůzky).

Po uzavřeni břesto-kujavského míru (1435) se pruské stavy postavili vůči vrchnosti do ještě větší opozice. Na sjezdu pruských stavů v prosinci 1437 v Elblagu kromě ekonomických požadavků se objevily dva politické požadavky:

1. ustanovení soudního tribunálu, u něhož by jednou v roce každý poddaný mohl podat stížnost na svou vrchnost kvůli násilí a porušování svých práv.
2. požadavek, aby velmistr schválil svobodné organizování sněmů a setkání. Velmistr požadavky odmítl.

Představitelé velkých pruských měst a část rytířstva (chelmská země) založili Pruský svaz (*Preuűischer Bund*) – 21.2.1440 v Elblagu (hlavní pruská hanzovní města: Gdaňsk, Elblag a Toruň). Hlavním ustanovením svazu byl vzájemná pomoc pro každého členu svazu v případě, že ten nemohl dosáhnout spravedlnosti ani u nejvyšší vlády řádu. Pruský svaz sdružoval zpočátku zámožné (majetné) a střednězámožné rytířstvo a městský patriciát z chelmské země, Pomoří, Povislí a Varmie.

Vznik svazu přijalo řádové vedení zpočátku na vědomí, ale později usilovalo o jeho rozvázání, protože odporovalo kanonickému právu. Po volbě nového velmistřa, od roku 1441 byl jim Konrřd z Erlichshausenu, Pruský svaz chtěl složit přísahu poslušnosti pouze velmistřovi jako zeměpřanovi, nikoli celému řádu jako dosud. Takové požadavky vyvolaly odpor řádových členů, ale po určitých jednání velmistr s tím souhlasil. Konrřd z Erlichshausenu po celou dobu své vlády se snažil využít rozporů uvnitř Pruského svazu

(rytířstvo nepodporovalo ekonomické požadavky měšťanstva, to zase nepodporovalo rytířstvo v jeho nárocích na dědické právo k majetku).

Nový velmistr Ludvík z Erlichshausenu (od roku 1450) otevřeně bojoval proti Pruskému svazu. Velmistr nereagoval na stížnosti poddaných – na přehmaty řádových hodnostářů a úředníků. Hledal podporu v říši u císaře a u papeže s cílem rozvázat Pruský svaz. Ten připravil seznam žalobních článků, který byl roku 1452 předložen císaři Fridrichovi III. Kromě toho zástupci Pruského svazu kontaktovali od téhož roku polské velmože a královské dvořany. Na podzim roku 1453 zástupce Pruského svazu Johann von Baysen konzultoval v Krakově podmínky, za nichž by poddaní Prus složili slib věrnosti a poslušnosti polskému králi.

Když 5.12.1453 císař Fridrich III. vyhlásil výrok odsuzující Pruský svaz a nařizující jeho rozvázání (zrušení), vojenské řešení sporu bylo nevyhnutelné. Řádoví hodnostáři navrhovali radikální řešení: pohnat všechny členy Pruského svazu před císařský soud a zkonfiskovat jim majetek a privilegia. Těm, kteří by se smířili s řádem, by byly tyto majetky uděleny znova, ale na jiných podmínkách (ty by platily na celém řádovém území stejně).

Souhrně řečeno: rytířstvu a měšťanstvu sdruženém v Pruském svazu se podařilo zlomit monopol řádu v zahraniční politice, ale nikoli ve vnitřní vládě, tj. nepodařilo se mu získat podíl na vládě.

Velmistr Konrád z Erlichshausenu (1441–1449)

Rozvážný a umírněný politik, usiloval sice o zrušení Pruského svazu, ale uznával břestokujavský mír za nezrušitelný. Proto nezasahoval do polsko-litevských záležitostí po roce 1440, kdy byl polský král Vladislav III. povolán na uherský trůn. Řád neposkytl vojenskou pomoc na protitureckou kampaň 1443–1444 (bitva u Varny, smrt Vladislava III. Varnenčika). Vládní a dynastická krize v Polsko-litevské unii. Velkým knížetem Litvy se stal Kazimír Jagellonský, bratr krále Vladislava. Na polského krále byl korunován až v červnu 1447. Na korunovaci byli přítomní elbląský (elbínský) komtur Heinrich Reuss von Plauen (z Plavna) a grudziącký (něm. Graudenz) komtur Ludwig von Erlichshausen (1450–1467). Prusko-polské vztahy byly tehdy na velmi dobré úrovni (břesto-kujavský mír zachovávaly obě strany).

Polsko vůči konfliktu mezi Pruským svazem a vládou řádu (1450–1454).

Od března 1450 nový velmistr Ludwig von Erlichshausen (bratranec předchozího velmistra), byl pod vlivem konzervativních kruhů v řádu. Velmistr chtěl zrušit Pruský svaz pomocí papežského legáta. Papež Mikuláš V. vyzýval polského krále, aby nepodporoval Pruský svaz a nedržel ochrannou ruku nad řádovými poddanými, kteří utekli z Prus do Polska.

Na konci července 1452 setkání velmistra a polského krále Kazimíra IV. v Toruni, přítomní velkopolské velmože a hnězdenský arcibiskup Vladislav Oporovský. Ludwig z Erlichshausenu se rozešel s králem v přátelské atmosféře, ale někteří z okolí velmistra si všimli, že s hnězdenským arcibiskupem Vladislavem Oporovským udržují kontakt zástupci Pruského svazu. Velmistr a polský král se však navzájem ujistili o zachování břestokujavského míru.

Říjen 1452: kancléř Polské koruny Jan Koniecpolski v Toruni, tajná jednání, s kým mají členové svazu v Polsku jednat. Poselstvo svazu navštívilo hnězdenského arcibiskupa a wrocławského biskupa. Velmistr si na tyto kontakty stěžoval u polského krále v listopadu 1452. Kontakty polské strany s členy Pruského svazu musely být konspirační. Vedl je břestokujavský vojvoda Mikuláš Szarlejský. Pruský svaz získal přízeň královny matky Sofie (Žofie) Holszaňské, a velmi zdrženlivě i od krakovského biskupa Zbyhněva Olešnického, který ale potvrzoval platnost břestokujavského míru.

Polský král nechtěl závazně rozhodnout (zda podpořit Pruský svaz), než bude vyhlášen výrok císaře Fridricha III. v této věci. Pruský svaz vyslal poselstvo do Wiener-Neustadt, ale nedojelo tam, neboť bylo na Moravě přepadeno a zajato. Král Kazimír IV. poslal list s datem 3.7.1453 císaři Fridrichovi III. a Ladislavovi Pohrobkovi ve věci uvězněných poslu (přimlouval se za ně). V téže době poslal list rovněž velmistroví, kterého varoval, že pokud se se svými poddanými nesmíří, může to vést k válce. Tyto listy přesvědčily Pruský svaz o nutnosti podřídit se polskému králi.

V srpnu 1453 sjezd Pruského svazu v Grudziącu. Velmistr nařídil opevnit řádové hrady (příprava na obranu proti povstání). V létě 1453 ve Vratislavi setkání polského kancléře Jana Koniecpolského a Johanna von Baysen ohledně způsobu poddání se pruských stavů polskému králi.

Císař Fridrich III. napsal polskému králi, aby se nemíchal do vnitřních záležitostí Prus. Kazimír IV. zachovával diplomatický rezervovaný postoj do konce roku 1453. Jeho úředníci ale udržovali kontakty s reprezentanty pruských stavů sjíždějících se do Toruně.

Po vyhlášení císařského výroku (1.12.1453), že Pruský svaz má být rozvázn, a po informacích o zbrojení řádu, vyslal svaz své poselstvo do Polska. Král Kazimír IV. požádal Pruský svaz, aby do Krakova vyslalo slavnostnější poselstvo.

Poddání se pruských stavů Polsku (1454).

Tajná rada Pruského svazu připravilo ozbrojené povstání proti řádu (své vrchnosti). 4.2.1454 formální vypovězení neposlušnosti velmistroví a řádu. Rychlé obsazení většiny řádových hradů povstalci. Řád udržel pouze Malbork a Sztum.

10.2.1454 – slavnostní poselstvo Pruského svazu do Polska, ale také posel velmistra, který byl v Krakově u zasnub Kazimíra IV. s Alžbětou Habsburskou (9.–18.2.). Velmistřův posel se snažil podplatit členy polského královského dvora, aby zabránili podpoře Pruskému svazu.

20.2.1454 – slavnostní audience poselstva Pruského svazu (Johann von Baysen) v Krakově. Proba předložená polskému králi, aby převzal celé Prusy pod svou vládu. Nesouhlas krakovského biskupa Zbyhněva Olešnického (nepřál si vzrůstu moci jagellonské dynastie). Převážilo ale stanovisko velkopolské a části malopolské šlechty.

6.3.1454 – vydání inkorporační listiny králem Kazimírem IV. Sjednocení Prus s Polským královstvím (měly s tím souhlasit všichni obyvatelé Prus včetně duchovenstva). Tímto právním aktem bylo likvidováno řádové panství v Prusích. Pruské stavy získávaly stejná práva jako poddaní Polského království a navíc ještě měli právo volby polského panovníka. Potvrzení všech privilegií, zrušení obtěžujících cel, poplatků atd. Volný obchod pro pruské kupce. Založení Pruské rady, která měla spravovat zemi. Polského krále měl zastupovat jeho místodržitel (tehdy Johann von Baysen), který měl vládnout spolu s pruskou radou.

6.3.1454 – listina Pruského svazu potvrzující připojení Prus k Polskému království. Pruské stavy potvrdily inkorporaci v dubnu 1454 v Toruni. 20.4. odpovědní list polské strany vyslán do Malborka (vypovězení války řádu).

Velmistr Ludwig von Erlichhausen nerezignoval z boje o zachování vrchní vlády řádu v Prusích. Usiloval zejména o získání žoldněřských vojsk. Pomoc slíbil kurfiřt Fridrich II. Hohenzollern (jemu byla zastavena Nová marka). Dočasně podporu slíbil i mazovský vévoda Vladislav, vyslal vojenský oddíl na pomoc Malborku.

V květnu 1454 proběhla poslední fáze připojení Prus k Polsku. Do Toruně přijel polský král Kazimír IV. a v Elblągu (Elbingu) 10.6. přijal hold od pruských biskupů (chelmského, pomezanského a sambijského; kromě varmijského – ten pobýval na zámku v Malborku).

Gdaňsk se trochu zdráhal složit slib poslušnosti polskému králi, protože chtěl získat širší privilegia. Později město ale složilo hold polskému králi.

Poselstvo polského krále vyslané do Malborku nebylo velmistrem přijato.

Hlavní fáze třináctileté války (1454–1466).

13-letou válku lze rozdělit na dvě fáze:

1. 1454–1461.

2. 1461–1466.

Zásadním charakteristickým rozdílem mezi těmito fázemi je změna způsobu rekrutace vojska (forma ozbrojených sil) na polské straně: v první fázi základ armády tvořila zemská hotovost, v druhé fázi převažovala žoldnéřská vojska.

Důležité momenty první fáze války.

– bitva u Chojnic (18.9.1454).

V březnu 1454 neúspěšné obléhání Malborka (nedostatek dělostřectva) prusko-polským vojskem. Ovládlo pouze hrad Sztum. Během léta se velmistři podařilo sehnat žoldnéře z říše (včetně Čech i Rakous) – 9 tis. jízdy a 6 tis. pěchoty. V čele žoldnéřského vojska Rudolf Záhaňský a moravský šlechtic Bernard z Cimburka.

Pomoc obléhanému řádovému hradu Chojnice. Zemská hotovost Pruského svazu poražena (padlo 3 tis. lidí, 300 polských rytířů). Žoldnéřské vojsko dobylo pak Tczew, Gniew a 1.10. přitáhlo k Malborku. Sztum byl opět získán zpět pro řád. Obnovení vlády velmistra na pravém břehu Visly a v Pomezanii. Velmistr ale neměl na zaplacení žoldu. Jeho slib, že pokud jim (žoldnéřům) do 19.2.1455 nevyplatí žold, tak jim zastaví řádové hrady a pruskou zemi i s právem prodeje (komukoli!).

– Pruský svaz a Polsko přišlo o východní Prusy včetně Královce (1455).

Elbląskému (elbinskému) komturovi (Heinrich Reuss von Plauen) se podařilo obnovit vládu ve východních Prusích – léto 1455 (Královec).

– mezinárodní podpora řádu.

Císař Fridrich III. vyhlásil tzv. říšský acht nad pruskými stavy (24.3.1455) a papež Kalixt III. exkomunikoval (24.9.1455) pruské stavy, pokud se do 60 dní nepodřídí vládě velmistra a řádu. Velmistr získal dalšího spojence: dánského krále Christiana I., který formálně vyhlásil Polsku i Pruským stavům válku, ale protože byl zaměstnán válkou se Švédskem, prakticky zatím nic nepodnikl.

– neúspěšné tažení další zemské hotovosti v říjnu 1455. Řád naopak nedokázal obsadit chelmskou zemi.

– od roku 1455 rozšíření bojů na moře (zapojení gdaňských korzárů (kaperů), Dánska a Livonska do války).

Gdaňsk vysílal korzárské lodě, aby napadaly na řádové lodě dovážející zásoby do Královce a Klajpedy. Zejména během roku 1457 – polovina srpna námořní bitva u Bornholmu – gdaňské lodě porazily dánskou a livonskou flotilu (16 lodí).

– odkoupení malborského zámku od žoldnéřských vojsk (1456–1457).

Od léta 1455 prusko-polská strana vedla jednání s Oldřichem Červenkou, českým hejtmanem (kondotiérem) žoldnéřů na straně řádu o odkoupení některých řádových hradů. Komtur

Heinrich Reuss von Plauen ještě přesvědčil některé německé rotmistry, aby sloužili nadále řádu (slíbil vyplácení žoldu později).

1/3 třetina českých a německých rotmistrů však uzavřela s Polskem výkupní smlouvu. V polovině srpna 1456 v Toruni – prodej 6 hradů a měst, včetně Malborka. Součástí smlouvy byla klauzule, že žoldníci odvezou sebou i velmistra. Na jaře 1457 pruské stavy a Polsko shromáždilo 190 tis. uherských zlatých. 6.6.1457 žoldníci i velmistr opustili Malbork. Polský král Kazimír IV. vjel slavnostně do Malborka 8.6.1457. Rovněž město Malbork složilo králi hold. Polsko obsadilo ještě města Tczew a Iławu.

– ztráta a znovuzískání Malborku (1457–1460).

V srpnu 1457 se velmistr přesunul do Královce, odkud organizoval dál válku s cílem získat zpět ztracené území. Hlavní úder směřoval na město Malbork, které bylo 28.9.1457 dobyto. Ovšem hrad Malbork byl uhájen Oldřichem Červenkou (nyní v polských službách). Řádu se dokonce podařilo dobýt Chełmno. Polská strana svolala zemskou hotovost s cílem dobýt město Malbork. To se sice nepodařilo ale bylo dohodnuté příměří od října 1458 do července 1459 (9 měsíců). Po dobu příměří měl město spravovat královský posel Jan Giskra. Během příměří měla být vedena jednání (březen 1459). Obě strany už počítaly s tím, že zřejmě dojde k rozdělení řádového území.

O město Malbork (kapitulace posádky ve městě) přišel řád definitivně 5.8.1460.

– ztráta zbytku východních Prus a část měst v dolním toku Visly (do podzimu 1461).

K dohodě nedošlo a boje obnovené po ukončení příměří (červenec 1459) nepřinesly Polsku nějaké zásadní úspěchy. Naopak český žoldník Bernard z Cimburka v řádových službách dokázal dobýt města a hrady v chelmské zemi. Jiné řádové oddíly dobyly v Pomoří opevněná místa, která obklopovala město Gdaňsk.

Ve prospěch Polska se situace začala měnit od října 1461, kdy se král Kazimír IV. rozhodl angažovat žoldnířská vojska. Velel jim Petr Dunin (polský šlechtic, který se vojenskému umění naučil v zahraničí). Vyhrál bitvu u hradu Świecie (17.9.1462). V létě 1463 zase oblehl hrad Gniew. Velmistr vyslal loďstvo z Královce na pomoc. Od jihu (z Chełmna) táhla na pomoc Gniewu žoldnířská vojska Bernarda z Cimburka a Heinricha Reusse von Plauen. Řádové loďstvo však bylo gdaňskými posádkami (loděmi) zablokováno a nakonec rozbito. Proto i ostatní řádové vojsko se stáhlo na chelmské území. Bernard z Cimburka už jenom držel a spravoval příslušné hrady a vojensky nic nepodnikal (ani je nepředal řádu).

1.1.1464 kapitulace Gniewu (dobył jej Petr z Dunina). Na stranu Pruského svazu přešel varmijský biskup Pavel Legendorf (příměří 16.3.1464). Zhoršení situace a chybějící peníze přiměly velmistra zahájit jednání. Také polská strana a pruské stavy se smiřovaly s tím, že řádu zůstane vláda ve východním Prusku.

červen 1464 – zahájení mírových jednání v Toruni. Řádovou delegaci vedl komtur Heinrich Reuss von Plauen, polskou delegaci vedl wrocławský biskup, pruské stavy reprezentovali bratři von Baysen (Ctibor a Gabriel). Mezi polskými delegáty byl právník Jan Dąbrówka a historik Jan Długosz.

Jednání se protahovala, mezitím se ještě bojovalo, ale na celkové situaci to mnoho nezměnilo.

Nový papež Pavel II. zmírnil neústupnou politiku svých předchůdců (Pia II.) vůči Pruskému svazu a vyslal svého legáta Rudolfa z Rudesheimu (1466), který vedl mírové rozhovory.

19.10.1466 byl v Toruni uzavřen 2. toruňský mír.

Územní ústupky: chelmská země s Toruní, michalovská země a Pomoří s Gdaňskem připadly Polskému království. Jen část viselského zálivu zůstala řádu. Řád přišel i o severozápadní část Prus včetně Malborka.

Chelmské a varmijské biskupství připadlo Polsku (hnězdenská arcidiecéze).

Ostatní území, které držel řád, nebylo suverenním územím, ale velmistr byl přinucen složit slib poslušnosti vůči polskému králi. Nejednalo se však ještě o lenní vztah (ten až od roku 1525)! Každý nově zvolený velmistr měl do šesti měsíců od volby složit králi ve svém jménu i celého řádu slib věrnosti a slib, že bude dodržovat podmínky míru. Tím se velmistr stal členem královské rady s povinností účastnit jednání této rady (prakticky k tomu ale nedocházelo). Řád měl vojensky pomáhat Polsku (na 20 let byl osvobozen od této povinnosti).

Polská strana sice považovala řád za svého lenníka, ale v mírově smlouvě se tento termín neobjevuje. Princip, že hlavou (vrchním vládcem) řádu je papež, byl zachován. Nezbytné bylo získat potvrzení římské kurie. Řádu bylo na druhou stranu zapovězeno zpochybňovat mír na základě kanonického práva a odvolávat se k církevním a světským autoritám.

Papežský legát zajistil, aby volba velmistra byla volná (bez zásahu polského krále) a na svém území měl soudní pravomoce (jurisdikci jako církevní instituce). Velmistr se zavázal přijímat do Řádu německých rytířů i poddané z královských Prus a Polského království.